

Research Paper

The Role of Social Networks in Creating Dramatic Collective Behaviors Due to Corona outbreak: A case study of Bushehr

Sina Mansouri¹, Ali Moradi², Gholamreza Jaafarinia³

Received:Augu.28,2022; Accepted:Oct. 25,2022

Abstract

The aim of this study was to determine the effect of social networks in creating dramatic collective behaviors due to the corona outbreak in Bushehr. The research method was descriptive-survey based on the findings of the field research. The statistical population of the study includes all people over 20 years old living in Bushehr (197864 people) in 2020 AD. Based on cluster random sampling method, 384 people were selected as the sample. Library and field resources were used to collect data. To collect data in the field section, a researcher-made questionnaire on theatrical collective behaviors caused by corona outbreaks based on social networks was used. The questionnaire was designed in six components including social fashion, social phobia, social lust, social madness, social rumor and social mania. Confirmatory factor analysis was used to evaluate the content validity of the questionnaire from the professors' point of view and to evaluate the construct validity. Cronbach's alpha was also used to evaluate the reliability, which was calculated to be 79. for the whole questionnaire. To test the research hypotheses, one-sample t-test, Pearson correlation, one-way analysis of variance and structural equation modeling were used. The results showed that the values of correlation between the components of the research with the use of social networks are moderate and high. The highest correlation between the use of social networks and dramatic collective behaviors is in the dimension of social panic ($R = 0.518$). The results of structural relationships of the final model of the research also showed that the social fashion variable with the value of the impact factor ($\beta = 0.78$), had the greatest impact on the dramatic behavior caused by the corona prevalence. At the end, the results were discussed and interpreted.

Keywords: Social Networks, Dramatic Collective Behaviors, Corona, Social Phobia, Fashion

¹ PhD Student in Sociology, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran. Sinamansoori1372@gmail.com

² Associate Professor, Department of Sociology, Islamabad-E-Gharb Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran. (Corresponding Author). moradi.pop@gmail.com

³ Associate Professor, Department of Sociology, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran. jafarinia_reza@iaubushehr.ac.ir

Introduction

The emergence and spread of COVID-19 in Iran, along with the fear that followed, highlighted the significant role of media and social networks in either intensifying or reducing crises. Media and online platforms have the power to amplify an issue and turn it into a crisis, or conversely, to downplay it and push it into obscurity. Therefore, the influence of virtual space on both individual and social life, as well as its role in shaping collective behavior, cannot be ignored. Instead of fueling public fear, social networks should be used to promote rational and constructive behaviors. Social actors must prioritize organizing information and raising awareness about the benefits and harms of these platforms (Moradi & Mohammadi Far 2020).

During the COVID-19 outbreak, social networks deeply influenced people worldwide, particularly in Iran and the city of Bushehr, given its international maritime borders and tourism zones. These platforms triggered collective emotional responses such as anxiety, stress, panic, rumors, fashion trends, uncertainty, and even irrational excitement. Such reactions were especially visible among children and adolescents, whose psychological well-being was more vulnerable. While social networks sometimes supported positive interactions, their negative effects also exposed individuals to risky behaviors, potential harm, and even life-threatening consequences.

This study, therefore, seeks to examine the impact of social networks on the formation of collective display behaviors in Bushehr during the COVID-19 pandemic.

Methodology

This study employed a quantitative approach and a descriptive survey design. The statistical population consisted of all residents of Bushehr city aged 20 years and above in 2021. According to the 2016 national census, this group included 197,864 individuals. Using Cochran's formula, a sample of 384 participants was selected through cluster random sampling. For this purpose, Bushehr was divided into four districts, and 96 individuals were randomly chosen from each district to complete the questionnaire. Given the nature of the research topic and its variables, data were collected using a quantitative technique through a researcher-designed questionnaire.

Conclusion

Media and social networks play a vital role in social life, and their influence becomes more evident in times of crisis. With the expansion of digital platforms and the

decentralization of content production, it is crucial to strengthen media literacy among both policymakers and the general public.

The findings of this study confirm that social networks significantly shape collective display behaviors during the COVID-19 outbreak in Bushehr. Both contextual variables and social networks were shown to have meaningful effects on the emergence of such behaviors. These results are consistent with previous studies, including those of Moradi and Mohammadi Far (2019), who emphasized the role of social media in generating social fear and lifestyle changes during the pandemic, and Rouhani and others. (2018), who explored the link between social networks, distress tolerance, and social anxiety.

Overall, social networks can direct public behavior either toward managing and controlling crises or toward amplifying collective panic. Therefore, official media outlets should focus on delivering accurate information, avoiding misinformation, and fostering coordination with informal channels. Balancing messages of fear and hope is essential; however, given the cultural context of Iranian society, emphasizing collective responsibility and awareness of risks may be more effective in managing severe crises.

Bibliography

- Ahmad, A. R., & Murad, H. R. (2020). The impact of social media on panic during the COVID-19 pandemic in Iraqi Kurdistan: online questionnaire study. *Journal of medical Internet research*, 22(5), e19556.
- Ahmadi, H. (2014). *Social Psychology* (3rd ed.). Shiraz: Shiraz University Press. . [In Persian]
- Aji, R. B., Anam, S., Bashri, A., Saksono, L., & Farid, M. (2020, December). Effectiveness of Covid-19 Socialization Media on Social Media and Healthy Life Behavior in Surabaya. In *Proceedings International Joint Conference on Arts and Humanities Part of Series Advances in Social Science, Education and Humanities Research* (pp. 1340-1345).
- Alizadeh Fard, S., & Safarinia, M. (2020). *Predicting mental health based on anxiety and social cohesion during the COVID-19 pandemic*. *Social Psychology Research*, 9(36), 129–141. . [In Persian]
- Baccarella, C. V., Wagner, T. F., Kietzmann, J. H., & McCarthy, I. P. (2018). Social media? It's serious! Understanding the dark side of social media. *European Management Journal*, 36(4), 431-438.

- Barkan, S. E. (2012). *Sociology: Comprehensive Edition*. Creative Commons.
- Barzilay, R., Moore, T. M., Greenberg, D. M., DiDomenico, G. E., Brown, L. A., White, L. K., Gur, R. E. (2020). Resilience, COVID-19-related stress, anxiety and depression during the pandemic in a large population enriched for healthcare providers. *Translational psychiatry*, 10(1), 1-8.
- Bashiriyeh, H. (1994). *Revolution and Political Mobilization*. Tehran: University of Tehran Press. . [In Persian]
- Bäuerle, A., Teufel, M., Musche, V., Weismüller, B., Kohler, H., Hetkamp, M., ... & Skoda, E. M. (2020). Increased generalized anxiety, depression and distress during the COVID-19 pandemic: a cross-sectional study in Germany. *Journal of Public Health*, 42(4), 672-678.
- Benson, D., & Gresham, K. (2007). Social contagion theory and information literacy dissemination: a theoretical model. In *ACRL 14th. National Conference*, 29 (1), 244-255.
- Choobdari, A., Nik-Kho, F., & Fouladi, F. (2020). *Psychological consequences of the novel coronavirus (COVID-19) in children: A systematic review*. *Educational Psychology Quarterly*, 16(55), 55-68. . [In Persian]
- Clinic, B. & Parikh, S. V. (2000). *Bipolar Disorder: An Information Guide*. Centre for Addiction & Mental: Pennsylvania State University.
- Cohen, B. (2008). *Foundations of Sociology* (G. Tavasoli & R. Fazel, Trans.). Tehran: SAMT Publishing. . [In Persian]
- Crossett, C., & Spitaletta, J. (2010). Radicalization: Relevant psychological and sociological concepts. *The John Hopkins University*.
- Fagherazzi, G., Goetzinger, C., Rashid, M. A., Aguayo, G. A., & Huiart, L. (2020). Digital health strategies to fight COVID-19 worldwide: challenges, recommendations, and a call for papers. *Journal of Medical Internet Research*, 22(6), e19284.
- Gao, J., Zheng, P., Jia, Y., Chen, H., Mao, Y., Cher, S., ... & Dai, J. (2020). Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *Plos one*, 15(4), e0231924.
- Geeng, C., Francisco, T., West, J., & Roesner, F. (2020). Social media COVID-19 misinformation interventions viewed positively, but have limited impact. *arXiv preprint arXiv:2012.11055*.

- Ghiathvand, A., & Mohammad-Taghizadeh, M. (2021). *Preventive behaviors of Iranian people against the spread of COVID-19 and factors influencing them*. Iranian Social Issues Review, 12(1), 205–237. . [In Persian]
- Ghosh, R., Dubey, M. J., Chatterjee, S., & Dubey, S. (2020). Impact of COVID-19 on children: special focus on the psychosocial aspect. *Minerva pediatrica*, 72(3), 226-235.
- Imhonopi, D., Onifade, C. A., & Urim, U. M. (2013). Collective behavior and social movements: A conceptual review. *Research on Humanities and Social Sciences*, 3(10), 76-85.
- Joudan, S. (2017). *A study of social factors related to the tendency toward collective behavior among football spectators (Case study: Shiraz)*. Master's thesis, University of Shiraz. . [In Persian]
- Kathy, S. S. (2008). *The Basics of Sociology*. London: GREENWOOD PRESS Westport, Connecticut.
- Ling, T., Hoh, G., Ho, C., & Mee, C. (2020). Effects of the coronavirus (COVID-19) pandemic on social behaviours: From a social dilemma perspective. *Technium Soc. Sci. J.*, 7(312).
- Mahmoudi Raja, S. Z., Tofighianfar, A. H., Akbari, I., & Mahmoudi, S. (2017). *The relationship between media consumption and social capital among teachers (Case study: High school teachers of Sisakht)*. *Media Journal*, 29(1), 57–77. . [In Persian]
- Moradi, A., & Mohammadi-Far, N. (2020). *The role of social networks in shaping social fear and lifestyle [In Persian]*
- Moshirzadeh, H. (2002). *A Theoretical Introduction to Social Movements*. Tehran: Imam Khomeini Research Institute. [In Persian]
- Obi-Ani, N. A., Anikwenze, C., & Isiani, M. C. (2020). Social media and the Covid-19 pandemic: Observations from Nigeria. *Cogent arts & humanities*, 7(1), 1799483.
- Oyebode, O., Ndulue, C., Adib, A., Mulchandani, D., Suruliraj, B., Orji, F. A., ... & Orji, R. (2021). Health, psychosocial, and social issues emanating from the COVID-19 pandemic based on social media comments: text mining and thematic analysis approach. *JMIR medical informatics*, 9(4), e22734.
- Rehman, U., Shahnawaz, M. G., Khan, N. H., Kharshiing, K. D., Khursheed, M., Gupta, K., ... & Uniyal, R. (2021). Depression, anxiety and stress among Indians in times of Covid-19 lockdown. *Community mental health journal*, 57(1), 42-48.
- Robert Park, E. (1967). *On: Social Control and Collective Behavior*, Chicago: University of Chicago Press.

- Rochadi, A. F. (2020). Public panic over Covid-19 outbreak: Criticism toward panic theory in collective behavior study. *Technique Soc. Sci. J.*, 10, 544.
- Smelser, N. (2001). *Theory of Collective Behavior* (R. Dejakam, Trans.). Institute of New Findings in collaboration with Dowawin Publishing. . [In Persian]
- Soltanifar, M., Garanmayehpour, A., & Hashemi, Sh. (2020). *A case study of the relationship between education and social participation through celebrities' Instagram pages during the COVID-19 crisis*. *Educational Psychology Quarterly*, 16(55), 69–94. . [In Persian]
- Sood, S. (2020). Psychological effects of the Coronavirus disease-2019 pandemic. *Research & Humanities in Medical Education*, 7(11), 23-26.
- Srivastava, K. C., Shrivastava, D., Chhabra, K. G., Naqvi, W., & Sahu, A. (2020). Facade of media and social media during COVID-19: A review. *Int. J. Res. Pharm. Sci.*, 142-149.
- Tewfik, G., Aziz, R., Shulman, S., Naftalovich, R., & Gilels, S. (2020). Shared Content on Facebook Often Propagates Inaccurate or Misleading Information Regarding Covid-19.
- Warren, L. C. (1976). *Two views of dissolution: an examination of collective behavior theory and critical theory on the subject of mass social behavior*. Doctoral dissertation, Simon Fraser University. Theses (Dept. of Sociology and Anthropology).
- Zarabadipour, M., Asgari Ghoncheh, M. R., Asgari Ghoncheh, S., & Mirzadeh, M. S. (2020). *A psychological examination of factors affecting COVID-19-related stress among healthcare staff and the public in Qazvin*. *Military Medicine Journal*, 22(6), 517–525. . [In Persian]

مقاله پژوهشی

نقش شبکه‌های اجتماعی در ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی ناشی

از شیوع کرونا مطالعه موردی: بوشهر

سینا منصوری^۱، علی مرادی^۲، غلامرضا جعفری نیا^۳

تاریخ دریافت: ۰۱/۶/۶، تاریخ تأیید: ۰۱/۸/۲

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی ناشی از شیوع کرونا است. این مطالعه با رویکرد کمی و روش پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه افراد بالای ۲۰ سال ساکن شهر بوشهر در سال ۱۴۰۰ بود که تعداد آن‌ها برابر با ۱۹۷۸۶۴ نفر است. از این تعداد ۳۸۴ نفر با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران با نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته است که در شش مؤلفه شامل مد اجتماعی، هراس اجتماعی، هوس اجتماعی، جنون اجتماعی، شایعه اجتماعی و شیدایی اجتماعی طراحی شد. برای روایی پرسشنامه از نظر اساتید، برای روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی و برای پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد که برای کل پرسشنامه معادل ۰/۷۹ محاسبه شد. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای، همبستگی پیرسون، آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه و مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد بیشترین مقدار همبستگی بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای جمعی نمایشی در بُعد هراس اجتماعی ($r=0/518$) است. نتایج روابط ساختاری مدل نهایی پژوهش نیز نشان داد که متغیر مد اجتماعی با مقدار ضریب تأثیر ($B=0/78$)، بیشترین تأثیر را بر رفتار نمایشی ناشی از شیوع کرونا داشته است. در زمان شیوع کرونا و به خاطر ترس از پیامدهای آن، شاهد شکل‌گیری انواع رفتارهای جمعی نمایشی بین مردم هستیم که شبکه‌های اجتماعی در تشدید آن تأثیرگذار بودند. این وضعیت باعث تغییراتی در سبک زندگی مردم شد که از روی ناچاری مردم مجبور به پذیرش این شیوه زندگی شدند.

واژه‌های کلیدی: شبکه‌های اجتماعی، رفتارهای جمعی نمایشی، کرونا، هراس اجتماعی، مدگرایی.

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

sinamansoori1372@gmail.com

^۲ دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد اسلام آبادغرب، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلام آبادغرب، کرمانشاه، ایران. (نویسنده مسئول).

moradi.pop@gmail.com

^۳ دانشیار، عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، ایران.

jafarinia_reza@yahoo.com

امروزه شیوع کرونا ویروس^۱ تبدیل به یک بحران بزرگ جهانی شده و کشورهای زیادی از جمله ایران را درگیر کرده است. در طول قرن‌ها، اپیدمی‌هایی مانند طاعون بزرگ در اروپای غربی، طاعون سیاه در سال ۱۳۴۷، جذام در قرن ششم در اروپای غربی و هم‌اکنون ویروس کرونا در سال ۲۰۲۰؛ همگی بر تعداد قربانیان و به‌هم‌ریختگی فضای عمومی در نقاط مختلف دنیا حکایت دارند. از عواقب شیوع کرونا ویروس ایجاد اضطراب و هراس اجتماعی در سراسر جهان است. شیوع کرونا ویروس نشان می‌دهد که جامعه در معرض خطر، منجر به جامعه آسیب‌پذیر می‌شود. اگرچه زنان باردار، خانواده‌های دارای فرزندان، افراد مسن‌تر، افراد دارای معلولیت و افراد کم‌درآمد از آسیب‌های نامتناسب در اپیدمی و بلایای طبیعی رنج می‌برند (مرادی و محمدی‌فر، ۱۳۹۹: ۱۲۴). شیوع بیماری کووید ۱۹ می‌تواند به احساس ناامنی، اضطراب، ترس، افسردگی، بی‌خوابی و بدخوابی، مشکلات رفتاری، تحریک‌پذیری، اختلال استرس پس از آسیب و وسواس فکری - عملی منجر شود و مشکلات سلامت روان و رفتارهای جمعی نامناسب زیادی به همراه داشته باشد (چوبداری و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۳).

یکی از پیامدهای حوادث طبیعی مانند سیل، زلزله، بیماری و ... بروز رفتارهای جمعی است. رفتار جمعی به روش‌های تعاملی افراد رفتارهای شفاهی، سازماندهی اقدامات اجتماعی، انتشار شایعات، انتخاب مُد (Benson and Gresham, 2007: 244-245)؛ فرایند تلاش‌های فردی برای شناسایی، تعریف و تفسیر، از طریق بین‌گروهی، محیط فردی و جمعی آن‌ها و روابط و منافع آن‌ها (Warren, 1976: 27) گفته می‌شود. کراسمن^۲ (۲۰۱۳) رفتار جمعی را نوعی رفتار اجتماعی می‌داند که در جمعیت یا توده مردم رخ می‌دهد او معتقد است که مردم تمایل دارند فردیت و قضاوت اخلاقی خود را تسلیم کنند جمعیت، تسلیم قدرت هیپنوتیزم رهبرانی می‌شوند که رفتار آن‌ها را هر طور که دوست دارند شکل می‌دهند (Imhonopi and et al., 2013: 77).

پارک معتقد است که رفتار جمعی از هر گردهمایی انسانی نشأت می‌گیرد که در آن هر فرد، در اثر خلق یا وضع روحی و در شکل‌یابی آن شرکت داشته است، به‌سوی عمل یا اندیشه‌ای رانده می‌شود (Park, 1967: 33). از نظر ترنر^۳ رفتار جمعی با رفتار سازمانی که مستقیماً به‌وسیله

¹. Corona Virus

². Crasman

³. Turner

هنجارهای حاکم بر جامعه هدایت می‌شوند، ناسازگار است (احمدی، ۱۳۹۳: ۱۲۶-۱۲۵). رفتار جمعی نمایشی با الگوهای بدون ساختار، خودانگیخته، عاطفی و پیش‌بینی‌ناپذیر مشخص می‌شود. هرگونه محرک آنی، پیش‌بینی‌نشده و ناپایداری می‌تواند انسان‌ها را به واکنش‌های رفتار جمعی تحریک کند. حضور در چنین جمع‌هایی باعث می‌شود تا افرادی نسبت به اعمال خود کمتر احساس مسئولیت کنند. به بیان دیگر جمع، ما را در مقام افراد از نظرها پنهان می‌سازد. در نتیجه هنگام همکاری با دیگران شاید مایل باشیم اعمالی انجام دهیم که به تنهایی مستعد و قادر به انجام آن‌ها نباشیم در نتیجه هر چه افراد به‌عنوان فرد، کمتر قابل تشخیص باشند (کوئن، ۱۳۸۷: ۳۳۱).

گاش^۱ و همکاران (۲۰۲۰) نشان دادند بروز بحران به‌ویژه بیماری همه‌گیر کووید ۱۹ با تأثیر گذاشتن بر رفتار روزمره مردم، منجر به گسترش احساس اضطراب، افسردگی، ترس و نگرانی‌های مزمن در بین افراد جامعه شده است. در زمان همه‌گیری کرونا، ترس از بیماری و ترس از مرگ، در کنار آشفتنگی فعالیت‌های روزمره، موجب شد تا افراد سالم نیز با اضطراب بیماری درگیر شوند. در این صورت از احساس ترس و نگرانی تا استرس و اضطراب بالینی، وسواس فکری و عملی و رفتارهای جمعی نمایشی مرتبط با این بیماری است (علیزاده‌فر و صفاری نیا، ۱۳۹۹: ۱۳۱-۱۳۰). لینگ و می^۲ (۲۰۲۰) نشان دادند که همه‌گیری کووید به‌عنوان یک تهدید باعث ایجاد ترس و نگرانی شده است. این‌ها منجر به یک تناقض اجتماعی می‌شود که در آن، افراد جامعه تمایل به بروز رفتارهای خودخواهانه و فرصت‌طلبانه دارند (Ling & et al., 2020: 1).

یکی از عوامل شکل‌گیری رفتارهای جمعی نمایشی در دوران‌های بحرانی و به‌خصوص در ایام همه‌گیری کرونا، استفاده از شبکه‌های اجتماعی است. شبکه‌های اجتماعی می‌توانند ادراک نسبت به وضعیت اجتماعی را برای مردم آشکار کنند (Oyebode et al., 2020: 1) و یک پیوند اجتماعی را بین کاربران تقویت نمایند (Aji and et al, 2020: 1341)؛ از طرفی توسعه شبکه‌های اجتماعی انتقال اطلاعات در زمینه‌های بحرانی در سطوح مختلف جهانی افزایش یافته است (Srivastava and et al., 2020: 143). از زمان شیوع کووید ۱۹، اطلاعات غلط، اخبار جعلی در مورد منشأ، گسترش و درمان این بیماری در ارتباطات دولتی، شبکه‌های اجتماعی و پیام کوتاه پیام‌های متنی در اینترنت وجود داشته است (Fagherazzi and et al., 2020: 3) و وحشت

¹. Ghosh

². Ling & Mi

گسترده‌ای را در میان افراد ایجاد کردند (Rochadi, 2020: 545). وحشت ناگهانی ایجاد شده، اخیراً با احتکار وسایل توسط مردم شاید نشانه انتظار افزایش موارد وحشت باشد و با اقامت بیشتر مردم در داخل خانه احتمال اختلالات و توسعه اضطراب و استرس شدید وجود دارد (Sood, 2020: 25). همین تناقض اطلاعات و قرار گرفتن در معرض بیش‌ازحد در عناوین هیجان‌انگیز از رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی می‌تواند سطح عمومی ترس را افزایش دهد (Fagherazzi and et al., 2020: ۴) شبکه‌های اجتماعی خوب یا بد نیستند، بلکه مفید یا غیرمفید، سیاه یا سفید و روشن یا تاریک هستند (Baccarella, 2018: 432).

پیدایش و شیوع ویروس کرونا در ایران و وحشتی که در پی انتشار این خبر جامعه را فرا گرفت، بیش از هر چیز اذهان را معطوف به قدرت رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در بحران‌زایی یا بحران‌زدایی می‌کند. به این معنا که رسانه و شبکه‌های اجتماعی این قدرت را دارند که با برجسته‌سازی و بزرگ‌نمایی یک پدیده، آن را تبدیل به بحران کنند و بالعکس با کوچک‌نمایی و بی‌اهمیت جلوه دادن پدیده‌ای دیگر، کاملاً موضوع را مغفول و محو کنند. لذا اثرات فضای مجازی را بر زندگی اجتماعی و فردی جامعه و هدایت رفتار جمعی نمی‌توان نادیده گرفت. شکل‌گیری رفتارهای منطقی و مطلوب به‌جای رفتارهای نمایشی مانند هراس اجتماعی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی، کارگزاران اجتماعی اولویت خود را در سازمان‌دهی اطلاعات و دانش و آگاه کردن جامعه هدف از موارد سازنده و مضر این شبکه‌ها و نقش‌ها و فعالیت‌های مختلف اجتماعی در جامعه قرار دهند (مرادی و محمدی فر، ۱۳۹۹: ۱۲۳).

در این میان، شبکه‌های اجتماعی در زمان شیوع بیماری کرونا مردم جهان و بخصوص ایران و به‌طور خاص شهر بوشهر (با توجه مرز بین‌المللی آبی و مناطق آزاد گردشگری) را درگیر خیلی از رفتارهای جمعی نمایشی نموده و موجب ایجاد احساساتی نظیر اضطراب، استرس، هوس، هراس، جنون، شایعه، مد و شیدایی، عدم اطمینان و ... شده است. این احساسات به‌ویژه در میان کودکان و نوجوانان، در سنین مختلف بیشتر دیده می‌شود اگرچه کودکان به طرق مختلفی به این احساسات واکنش نشان می‌دهند شبکه‌های اجتماعی به روش‌های متفاوتی در این فرایند می‌توانند بر روی سلامتی روحی و روانی و رفتارهای جمعی نمایشی افراد جامعه تأثیر منفی یا مثبت بگذارند. تأثیرات منفی شبکه‌های اجتماعی بر رفتارهای جمعی نمایشی می‌تواند ضمن آسیب رساندن به منابع مادی جامعه، سلامت روحی، روانی و حتی جان افراد جامعه را در معرض رفتارهای پرخطر و حتی مرگ حتمی قرار دهد. بر این اساس، پژوهش حاضر به دنبال این مسئله

است که شبکه‌های اجتماعی در ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی ناشی از شیوع کرونا در شهر بوشهر چه تأثیراتی دارد؟

مطالعات پیشین

پژوهش‌های بسیاری در ارتباط با تأثیر رسانه و شبکه‌های اجتماعی بر رفتاری جمعی و فردی انجام شده است که هرکدام از جنبه‌ای خاص این مسئله را بررسی کرده‌اند. در ادامه در جدول ۱ به چند مورد از این پژوهش‌ها اشاره شده است.

جدول ۱. مطالعات داخلی و خارجی انجام شده در ارتباط با پژوهش

محققین	نام پژوهش	نتایج
غیاثوند و تقی‌زاده (۱۴۰۰)	رفتارهای پیشگیرانه مردم ایران در برابر شیوع ویروس کرونا و عوامل مؤثر بر آن	متغیرهای احساس امنیت شغلی، جنس افراد (با تکیه بر زن) و احساس هراس اجتماعی بر رفتارهای پیشگیرانه مردم در برابر شیوع کرونا تأثیرگذار هستند.
مرادی و محمدی فر (۱۳۹۹)	نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری هراس اجتماعی و تغییر سبک زندگی ناشی از ویروس کرونا در شهر کرمانشاه	شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری هراس اجتماعی و تغییر سبک زندگی تأثیرات معناداری دارند.
زرآبادی پور و همکاران (۱۳۹۹)	بررسی روان‌شناختی عوامل مؤثر بر استرس ناشی از همه‌گیری کرونا در کادر درمان و جامعه شهر قزوین	در کادر درمان، دسترسی به سیستم‌های پاسخگویی اجتماعی تغییر محسوس وزن و بی‌میلی به انجام فعالیت‌های روزمره و در خصوص عموم مردم نیز، جنسیت، وجود سالمند در معرض خطر در خانواده، داشتن مورد فوتی ناشی از بیماری کرونا در خانواده، تشدید بیماری زمینه‌ای و... با نمره استرس روابط معناداری داشتند.
سلطانی فر و همکاران (۱۳۹۹)	مطالعه موردی بین آموزش و مشارکت اجتماعی افراد با استفاده از صفحات اینستاگرام سلبریتی‌ها در بحران کرونا	سلبریتی‌ها بر متغیر مشارکت مردم در بحران کرونا با بیشترین تأثیر بر شرکت داوطلبانه مردم برای رعایت پروتکل‌های بهداشتی به‌منظور مقابله با شیوع بیماری کووید ۱۹ و کمترین تأثیر بر فعالیت فرایند در تصمیم‌گیری داشته‌اند.
توفیک ^۱ و همکاران (۲۰۲۰)	محتوای مشترک در فیس‌بوک، اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده در مورد کووید ۱۹	مقالات حاوی اطلاعات صحیح و مقالات حاوی اطلاعات بی‌دقت تقریباً به یک اندازه منتشر شدند، اما تعداد مقالات گمراه‌کننده بسیار بیشتر بود.

^۱. Tewfik

محققین	نام پژوهش	نتایج
اوبی-آنی ^۱ و همکاران (۲۰۲۰)	رسانه‌های اجتماعی و همه‌گیری کووید ۱۹: مشاهدات از نیجریه	گسترش فعالیت‌های مذهبی در نیجریه یکی از دلایل اصلی شیوع ویروس در این کشور است. سیاست‌های دولتی بر تعامل‌های اجتماعی شهروندان در رابطه با کووید ۱۹ تأثیر معناداری ندارد.
جینگ ^۲ و همکاران (۲۰۲۰)	مداخلات اطلاعات غلط رسانه‌های اجتماعی کووید ۱۹	پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی، بیشترین تأثیر را در تصحیح اطلاعات غلط ندارند، اما مردم نسبت به این تغییرها پذیرا هستند.
یانولر ^۳ و همکاران (۲۰۲۰)	افزایش اضطراب عمومی، افسردگی و پریشانی در طی بیماری همه‌گیر کووید ۱۹: یک مطالعه مقطعی در آلمان	در طی بیماری همه‌گیر کووید اضطراب عمومی، افسردگی، پریشانی روان‌شناختی و ترس مربوط به کووید ۱۹ را نشان دادند. اعتماد به اقدامات دولتی برای مواجهه با کووید ۱۹ و سطح ذهنی اطلاعات مربوط به کووید ۱۹ با ذهنیت ارتباط منفی دارد.
بارزیلای ^۴ و همکاران (۲۰۲۰)	تاب‌آوری، استرس مرتبط با کووید ۱۹، اضطراب و افسردگی در طول همه‌گیری در جمعیت بزرگی که برای ارائه‌دهندگان مراقبت‌های بهداشتی زیاد شده است.	افراد بیشتر از این که نگران مبتلا شدن خودشان به کرونا باشند، نگران این بودند که یکی از اعضای خانواده‌شان کرونا بگیرد یا خودشان، ناقل بدون علامت باشند و دیگران را مبتلا کنند. همچنین تا حدی در مورد فشار مالی ناشی از کووید ۱۹ نیز نگرانی‌هایی داشتند، اما مردن ناشی از کووید ۱۹ برای آن‌ها کمتر نگران‌کننده بود.
رحمان ^۵ و همکاران (۲۰۲۰)	افسردگی اضطراب و استرس در بین سرخپوستان در زمان تعطیلی کووید ۱۹	افرادی که ذخیره کافی برای ماندن در قرنطینه ندارند، بیشترین ضرر را متحمل شده‌اند و توانمندی مالی خانواده، ارتباطی منفی با استرس، تنش و افسردگی دارد.
لینگ و می (۲۰۲۰)	اثرات ویروسی کرونا ویروس بر رفتارهای اجتماعی: از دیدگاه معضل اجتماعی	همه‌گیری کووید ۱۹ که یک تهدید به شمار می‌آید، باعث ایجاد ترس، نگرانی، تردید و احتمالاً طمع شده است. افراد تمایل به بروز رفتارهای خودخواهانه و فرصت‌طلبانه دارند تا منافع شخصی خود را حداقل در کوتاه‌مدت به حداکثر برسانند.
احمد و مراد (۲۰۲۰)	تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر وحشت در طول همه‌گیری کووید ۱۹ در کردستان عراق: مطالعه آنلاین پرسشنامه	رسانه‌های اجتماعی تأثیر مهمی بر گسترش ترس مرتبط با شیوع کووید ۱۹ در کردستان عراق دارد و تأثیر منفی احتمالی‌ای نیز بر سلامت روان مردم دارد. همچنین رابطه آماری مثبت و مهمی بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و گسترش استرس ناشی از کووید ۱۹ وجود داشت.

¹. Obi-Ani
². Geeng
³. Bäuerle
⁴. Barzilay
⁵. Rehman

نتایج مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که در بیشتر پژوهش‌های انجام گرفته به نقش شبکه‌های اجتماعی بر اضطراب و استرس ناشی از ویروس کرونا پرداخته شده است و در کمتر پژوهشی به رفتارهای جمعی نمایشی و ابعاد آن اشاره شده است، لذا تفاوت این پژوهش در پرداختن به میزان و کیفیت بروز این رفتارهای ناشی از کرونا و متأثر از شبکه‌های اجتماعی است.

چارچوب نظری

چارچوب نظری پژوهش حاضر تلفیقی از نظریه‌های اسملسر، ترنر و کیلیان و گوستاو لوبون^۱ است. اسملسر بر آن است که بروز رفتار جمعی حاصل نوسازی جامعه و گسترش تقسیم‌کار است که موجب اختلال در همبستگی اجتماعی می‌شود. در نتیجه مکانیزم‌های همبستگی از جذب پیچیدگی‌های فزاینده عاجز می‌شوند. اجزا و ساخت‌های نوپدید، نمی‌توانند با اجزاء و ساخت‌های دیگر روابط متقابل داشته باشند، به این ترتیب خطر فروپاشی تعادل اجتماعی پدید می‌آید. این فقدان همبستگی و عدم تعادل کلی در سطح فردی موجب پیدایش فشار روحی و اضطراب می‌شود، که بی‌شبهت به وضعیت آنومی دورکهایم^۲ نیست. در این شرایط احتمال وقوع انواع رفتار جمعی نظیر شورش، جنبش اجتماعی، هراس‌های جمعی و انقلاب افزایش می‌یابد (بشیریه، ۱۳۷۳: ۵۳). او در این باره می‌گوید: گرچه مواردی مانند شایعات، هیجان‌های جمعی، هراس‌ها، شورش‌ها و انقلاب‌ها تعجب‌برانگیزند، لکن بروزشان توأم با نوعی نظم و قاعده است (اسملسر، ۱۳۸۰: ۳).

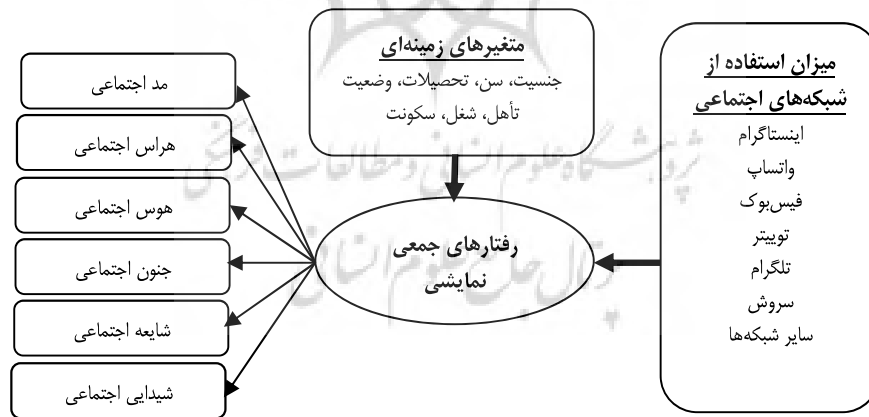
از دید ترنر و کیلیان، فعالیت تصادفی و بی‌سازمان جمعی از افراد فارغ از کنترل اجتماعی نیست. بلکه، این نوع رفتار زمانی روی می‌دهد که سازمان مستقر نمی‌تواند از طریق کانال‌های ارتباطی خود به اعمال جهت دهد. در چنین شرایطی، وقوع رویدادهایی که در فرهنگ گروه تعریف نشده‌اند، منجر به ایجاد وضعیتی مبهم و بحرانی می‌شوند. حال، در این وضعیت‌های بحرانی، اگر هنجارهایی جدید ظاهر شوند، می‌توانند کنش‌های افراد را جهت دهند. ترنر و کیلیان، بر ارتباطات غیررسمی مانند شایعه در ترویج هنجارهای نوظهور تأکید دارند. به اعتقاد آن‌ها، نهایی‌ترین و پایدارترین محصول یک جنبش، نفی برداشت گذشته از وضعیت و جانشین ساختن آن با برداشتی جدید در جامعه است (مشیرزاده، ۱۳۸۱: ۱۰۳-۱۰۶).

^۱. Smelser, Turner & Killian, Gustave Le Bon

^۲. Durkhiem

به عقیده لوبون توده‌ها می‌توانند بر سایر اعضای خود تأثیر هیپنوتیزی داشته باشند؛ به این معنا که توده یا جمع بر ضمیر ناخودآگاه اعضای خودش می‌تواند تلقین انجام دهد. تعداد زیادی از مردم که تحت پوشش ناشناس بودن خود قرار دارند، مسئولیت شخصی خود را رها می‌کنند و تسلیم احساسات مسری توده می‌شوند. بنابراین، یک توده زندگی خود را در پیش می‌گیرد، احساسات را تحریک می‌کند و مردم را به سمت اقدامات غیرمنطقی و حتی خشونت‌آمیز سوق می‌دهد (Imhonopi and et al., 2013: 81).

در جمع‌بندی چارچوب نظری می‌توان گفت اسملسر بروز رفتار جمعی را حاصل مدرنیزاسیون و گسترش تقسیم‌کار می‌داند که این مسئله باعث فقدان همبستگی و عدم تعادل کلی شده و در سطح فردی پیدایش فشار روحی و اضطراب را به دنبال دارد. در این شرایط احتمال وقوع انواع رفتار جمعی نظیر هراس‌های جمعی افزایش می‌یابد. از دید ترنر و کیلیان، رفتار جمعی زمانی بروز می‌کند که سازمان مستقر نتواند از طریق کانال‌های ارتباطی خود به رفتارها جهت دهد. در چنین وضعیت‌های بحرانی، اگر هنجارهایی جدید ظاهر شوند، می‌توانند کنش‌های افراد را جهت دهند. به عقیده لوبون توده‌ها می‌توانند بر سایر اعضای خود تأثیر هیپنوتیزی داشته باشند؛ به این معنا که توده بر ضمیر ناخودآگاه اعضای خودش می‌تواند تلقین انجام دهد و احساسات سایر اعضا را تحریک کرده و مردم را به سمت اقدامات غیرمنطقی و حتی خشونت‌آمیز سوق دهد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر رویکرد، کمی گر؛ از نظر گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه افراد بالای ۲۰ سال ساکن شهر بوشهر در سال ۱۴۰۰ می‌باشد. طبق آخرین سرشماری صورت گرفته در سال ۱۳۹۵ تعداد این افراد برابر با ۱۹۷۸۶۴ نفر است. جهت انتخاب نمونه آماری در این پژوهش از فرمول کوکران استفاده شد. که بنا بر محاسبات صورت گرفته در این فرمول تعداد ۳۸۴ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری نیز به‌صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای است. بدین‌صورت که شهر بوشهر به چهار ناحیه تقسیم شد. سپس تعداد نمونه بر این چهار ناحیه تقسیم و از هر ناحیه تعداد (۹۶ نفر) به‌صورت تصادفی ساده انتخاب و به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند. با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و مفاهیم و متغیرهای آن، داده‌های موردنیاز پژوهش از طریق تکنیک کمی و با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شده است. پرسشنامه در ۵۸ گویه و ۶ بُعد شامل هراس اجتماعی (۹ گویه)، مدگرایی اجتماعی (۸ گویه)، هوس اجتماعی (۹ گویه)، شایعه اجتماعی (۱۰ گویه)، جنون اجتماعی (۱۰ گویه)، شیدایی اجتماعی (۱۲ گویه) تنظیم شد. همچنین ساختار پرسشنامه مذکور در دو بخش تنظیم شده است: بخش اول شامل سؤالاتی در مورد ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان است. و بخش دوم پرسشنامه شامل سؤالاتی است که به بررسی متغیرهای مستقل و وابسته می‌پردازد. در پژوهش حاضر برای اطمینان از اعتبار ابزار سنجش، با بهره‌گیری از نظرات داوران متخصص در حوزه موضوع پژوهش، ابتدا اعتبار صوری سؤالات پرسشنامه سنجیده شد. سپس جهت سنجش اعتبار سازه پرسشنامه تحلیل عاملی اکتشافی صورت گرفت که داده‌های به‌دست‌آمده با مقدار KMO برابر با ۰/۹۴۳ و خی دو (۹۷۲/۲۷)، در قالب ۶ گروه دسته‌بندی شدند. برای سنجش پایایی (سازگاری درونی) پرسشنامه، از آلفای کرونباخ استفاده شد. که نتایج آن به تفکیک ابعاد و برای هر یک از مؤلفه‌های آن در جدول ۲ ذکر شده است.

جدول ۲. مقادیر ضریب پایایی مؤلفه‌های پرسشنامه

مؤلفه	تعداد گویه	آلفای کرونباخ	مؤلفه	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
هراس اجتماعی	۹ گویه	۰/۸۸۷	شایعه اجتماعی	۱۰ گویه	۰/۸۶۹
مدگرایی اجتماعی	۸ گویه	۰/۸۷۲	جنون اجتماعی	۱۰ گویه	۰/۷۹۴
هوس اجتماعی	۹ گویه	۰/۸۹۷	شیدایی اجتماعی	۱۲ گویه	۰/۸۹۱
کل پرسشنامه			۵۸ گویه	۰/۸۸۹	

داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار اسپاس‌اس و لیزرل پردازش شد و تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت. برای آزمون فرضیه‌ها متناسب با سطح سنجش متغیرهای پژوهش از شاخص‌های آماری مثل همبستگی‌ها و رابطه‌ها

(مانند ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون) و مقایسه میانگین‌ها (مانند تجزیه و تحلیل واریانس و آزمون t دو گروه مستقل) و همچنین برای بررسی مدل پژوهش نیز از مدل‌یابی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار LISREL12 استفاده شد.

تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها:

رفتار جمعی نمایشی: جماعتی را که احساسات مشترک اعضایش را به روش نسبتاً منظم و به نحوی مهار شده آشکار می‌سازد جماعت نمایشی نام دارد (کوئن، ۱۳۸۷: ۳۳۱). این متغیر در شش مؤلفه به شرح زیر سنجش شده است:

مُد اجتماعی: مد یک فرایند است به این معنا که آن ادامه یک تغییر وضعیت است. مدها توسط افرادی با موقعیت اجتماعی معرفی می‌شوند. برخی از سبک‌های معاصر لباس، کفش و غذاها از طبقات پایین اجتماعی پدید آمده است و سپس به طبقات بالا رواج یافته است (Imhonopi and et al., 2013: 79). این مؤلفه با استفاده از ۸ گویه در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت موردسنجش قرار گرفت. **هوس اجتماعی:** هوس یک الگوی اجتماعی نامتعارف است که برای مدت کوتاهی با اشتیاق توسط تعداد زیادی از مردم پذیرفته می‌شود (Imhonopi and et al., 2013: 79). این مؤلفه با استفاده از ۹ گویه در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت موردسنجش قرار گرفت. **هراس اجتماعی:** واکنش ناگهانی توسط جمعیتی که شامل رفتارهای خود تخریبی است، مانند هنگام فرار از تئاتر در زمان آتش‌سوزی (Barkan, 2012: 865). این مؤلفه با استفاده از ۹ گویه در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت موردسنجش قرار گرفت. **جنون:** فعالیتی موقت است که اشتیاق و سواسی گروه نسبتاً کمی از افراد را به خود جلب می‌کند (Barkan, 2012: 872). این مؤلفه با استفاده از ۱۰ گویه در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت موردسنجش قرار گرفت. **شایعه:** شایعات اطلاعات تأیید نشده‌ای هستند که از طریق تعاملات اجتماعی غیررسمی منتشر می‌شوند و اغلب از منابع ناشناخته گرفته شده است (Kathy, 2008: 181). این مؤلفه با استفاده از ۱۰ گویه در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت موردسنجش قرار گرفت. **شیدایی:** حالتی که با خلق و خوی غیرمعمول بالا، تحریک‌پذیری، بیش‌فعالی، حرف زدن بیش‌ازحد، افکار مسابقه‌ای، ایده‌های متورم، عدم بینش، قضاوت ضعیف و تکانشگری از آن مشخص می‌شود (Clinic and Parikh, 2013: 63). این مؤلفه با استفاده از ۱۲ گویه در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت موردسنجش قرار گرفت.

شبکه اجتماعی: وبسایتی که راهی ارائه می‌دهد برای اینکه مردم با یکدیگر تعامل داشته باشند. اغلب، این تعامل با برخی از روش‌های ارتباطات، مثل عکس، فیلم یا متن است (Lule, 2015: 543). در این پژوهش منظور از شبکه‌های اجتماعی مجازی شبکه‌های داخلی و خارجی جدا از هم مانند تلگرام، اینستاگرام، توئیتر، سروش، واتساپ، فیس‌بوک و سایر شبکه‌ها (کلوب، یوتیوب، لینکداین، گوگل پلاس، اسکایپ، بینترست، آیمو، وی چت، لاین، تانگو، ایتا، بله و سروش) است. این موارد در قالب ۹ گویه و با عنوان «چقدر از شبکه‌های اجتماعی زیر استفاده می‌کنید؟» موردسنجش قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که (۲۰۷ نفر) معادل ۵۴ درصد افراد نمونه را مرد و (۱۷۷ نفر) ۴۶ درصد از افراد نمونه را زن تشکیل می‌دهند. در مورد تأهل (۱۶۴ نفر) معادل ۴۳ درصد افراد نمونه متأهل و (۲۲۰ نفر) ۵۷ درصد از افراد نمونه را مجرد تشکیل می‌دهند. در مورد سن پاسخگویان مشخص می‌شود که در فاصله سنی ۱۵ تا ۲۵ سال (۹۷ نفر) معادل ۲۵ درصد، در فاصله سنی ۲۵ تا ۳۰ سال (۷۶ نفر) معادل ۲۰ درصد افراد نمونه، در فاصله سنی ۳۰ تا ۳۵ سال (۸۹ نفر) معادل ۲۳ درصد افراد نمونه و در فاصله سنی ۳۵ تا ۴۰ (۷۰ نفر) معادل ۱۸ درصد از افراد نمونه را شامل می‌شود. نتایج برحسب میزان تحصیلات نشان می‌دهد که ۳۶ درصد از افراد (۱۳۹ نفر) دیپلم و پایین‌تر، (۸۸ نفر) معادل ۲۴ درصد فوق‌دیپلم، (۹۸ نفر) معادل ۲۵ درصد لیسانس و (۵۹ نفر) معادل ۱۵ درصد فوق‌لیسانس و بالاتر بوده‌اند. نتایج بر حسب نوع شغل نشان داد که ۲۳ درصد از افراد (۹۰ نفر) دارای شغل آزاد، (۴۹ نفر) معادل ۱۳ درصد کارمند، (۸۷ نفر) معادل ۲۲ درصد بازاری، (۴۴ نفر) معادل ۱۲ درصد دانشجو و (۱۱۴ نفر) معادل ۳۰ درصد افراد سایر شغل‌ها را داشته‌اند. توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب وضعیت مسکن نشان داد که ۴۳ درصد از افراد (۱۶۵ نفر) خانه شخصی، (۱۱۸ نفر) معادل ۳۱ درصد از افراد نمونه خانه اجاره‌ای و (۲۴ نفر) معادل ۶ درصد از افراد نمونه خانه‌سازمانی و (۷۷ نفر) معادل ۲۰ درصد از افراد نمونه سایر شیوه‌های وضعیت مسکن می‌باشند.

جدول ۳ توصیف متغیر میزان رفتارهای جمعی نمایشی نشان می‌دهد. بر اساس نتایج می‌توان گفت یافته‌های جدول می‌توان گفت میانگین واقعی میزان رفتار جمعی نمایشی برای

پاسخگویان برابر ۱۹۵/۱۱ است که از میانگین متوسط^۱ آن (۱۶۸) بالاتر است؛ بنابراین می توان استدلال کرد که پاسخگویان رفتار جمعی نمایشی بالاتر از میانگین مورد انتظار (متوسط) دارند. این افزایش میانگین واقعی نسبت به میانگین های مورد انتظار در همه ابعاد متغیر میزان رفتارهای جمعی نمایشی قابل مشاهده و تأیید است. جدول زیر میانگین واقعی و میانگین مورد انتظار (متوسط) هر یک از ابعاد شش گانه متغیر میزان رفتار جمعی نمایشی را نشان می دهد.

جدول ۳. تحلیل آماری بر حسب متغیر میزان رفتار جمعی نمایشی

میانگین		شاخص ها	میانگین		شاخص ها
نظری	واقعی		نظری	واقعی	
۲۴	۲۹/۳۹	شیدایی جمعی	۳۶	۳۹/۷۷	مد اجتماعی
۲۴	۲۷/۳۳	جنون اجتماعی	۲۷	۳۴/۵۱	هراس اجتماعی
۲۷	۳۰/۶۸	میزان شایعه	۳۰	۳۳/۴۲	هوس جمعی
۱۶۸	۱۹۵/۱۱	میزان رفتار جمعی نمایشی			

قبل از بررسی فرضیه های پژوهش با شیوه های آماری استنباطی لازم است میزان نرمال بودن داده ها بررسی شود. جهت بررسی نرمال بودن عامل ها از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف تک نمونه ای استفاده شد. بر اساس نتایج جدول ۳، مقادیر سطح معناداری تمام عامل های پژوهش، بیشتر از ۰/۰۵ بود. لذا فرض نرمال بودن توزیع عامل ها را تأیید و فرض خلاف مبنی بر غیرنرمال توزیع داده ها رد شد. بنابراین با توجه به نرمال بودن توزیع داده ها، در تحلیل های بعدی از آزمون های پارامتری استفاده می شود.

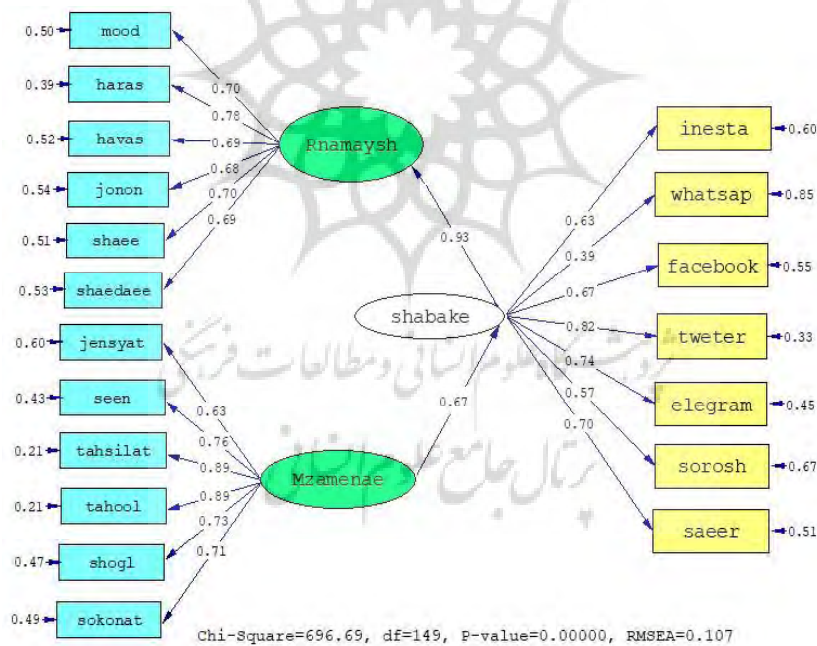
جدول ۴. آزمون کلموگروف - اسمیرنوف تک نمونه ای برای نرمال بودن عامل ها

سطح معناداری	آماره z	پارامترهای نرمال		فراوانی	متغیرها
		SD	میانگین		
۰/۰۸۷	۱/۰۴۹	۰/۷۳۸	۳/۷۳	۳۸۴	مد اجتماعی
۰/۰۵۹	۱/۱۳۸	۰/۸۱۷	۳/۵۱	۳۸۴	هراس اجتماعی
۰/۰۹۷	۰/۹۸۷	۰/۶۹۷	۳/۴۴	۳۸۴	هوس اجتماعی
۰/۰۶۱	۱/۲۱۷	۱/۱۳۷	۳/۲۷	۳۸۴	جنون اجتماعی
۰/۰۶۳	۱/۱۰۸	۰/۹۵۷	۳/۳۹	۳۸۴	شایعه اجتماعی
۰/۱۲۴	۰/۸۷۹	۱/۰۹۷	۳/۳۷	۳۸۴	شیدایی اجتماعی

^۱. میانگین متوسط از حاصل ضرب تعداد گویه ها در نمره متوسط طیف لیکرت که ۳ است، به دست آمده است.

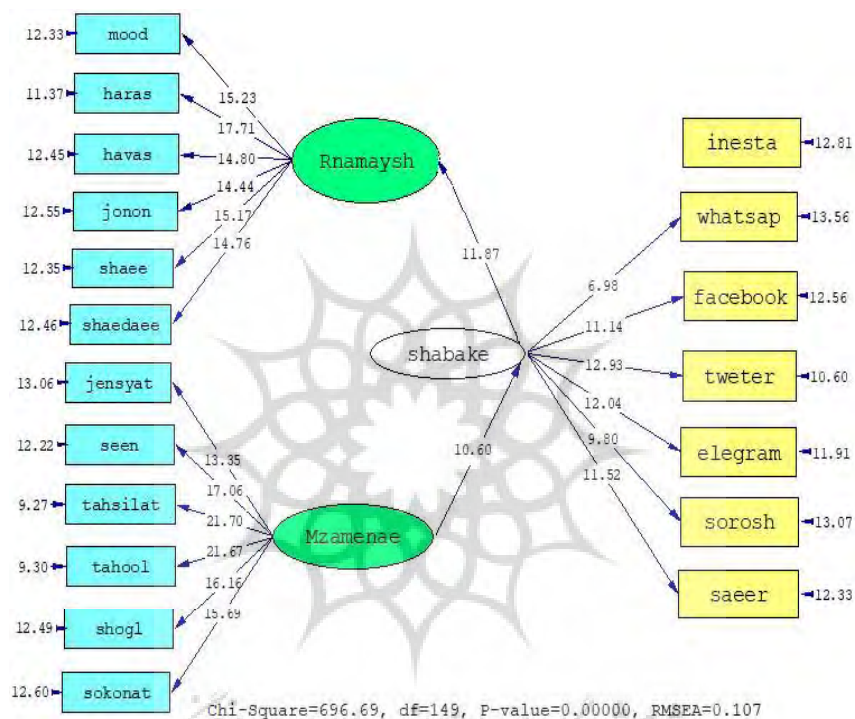
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر ابعاد رفتارهای جمعی نمایشی تأثیر معنادار دارد.

به منظور ارزیابی مدل خطی روابط بین متغیرهای پژوهش و ارائه یک مدل ساختاری، از ضرایب مسیر بین متغیرها استفاده شد. مدل ساختاری نشان می‌دهد چگونه متغیرهای پژوهش در پیوند با یکدیگر قرار گرفته‌اند. در شکل ۲، مدل ساختاری (مدل استاندارد) ضرایب β به دست آمده حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های آماری ارائه شده است. در این نمودار ضرایب استاندارد شده بتا و مقادیر خطا برای متغیرهای پژوهش مشخص شده است که بر اساس آن مشخص شد که روابط علی بین متغیرها معنی‌دار بوده و با توجه به شاخص‌های برازندگی مدل، مدل پژوهش تأیید شده است. بررسی ضریب تأثیر نقش شبکه‌های اجتماعی در ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی ناشی از شیوع کرونا نشان می‌دهد که هم متغیرهای زمینه‌ای و هم شبکه‌های اجتماعی تأثیر معناداری بر ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی ناشی از شیوع کرونا داشته‌اند.

شکل ۲. ضرایب استاندارد مدل ساختاری پژوهش

در ادامه به منظور بررسی برازش مدل و نیز بررسی قابلیت تعمیم آن، مدل معناداری پژوهش (مدل t) ارائه شده است. بر اساس مدل معناداری پژوهش (شکل ۱) و با توجه به شاخص‌های نیکویی برازش مدل نهایی پژوهش بر اساس اکثر شاخص‌های برازندگی، مناسب بوده است. مقادیر تی بالاتر از ۲ نشان‌دهنده مناسب بودن رابطه بین متغیرها و تعامل آن‌ها است.

شکل ۳. ضرایب معناداری مدل ساختاری پژوهش

نتایج به دست آمده در شکل ۳ و جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۵. بار عاملی و ضرابی استاندارد مدل ساختاری پژوهش

نتیجه	t-value	بار عاملی	ابعاد	متغیر
تأیید	۹/۷۸	۰/۶۳	اینستاگرام	شبکه‌های اجتماعی
تأیید	۶/۹۸	۰/۳۹	واتساپ	
تأیید	۱۱/۱۴	۰/۶۷	فیس‌بوک	
تأیید	۱۲/۹۳	۰/۸۲	توییتر	
تأیید	۱۲/۰۴	۰/۷۴	تلگرام	
تأیید	۹/۸۰	۰/۵۷	سروش	
تأیید	۱۱/۵۲	۰/۷۰	سایر شبکه‌ها	
تأیید	۱۳/۳۵	۰/۶۳	جنسیت	
تأیید	۱۷/۰۶	۰/۷۶	سن	
تأیید	۲۱/۷۰	۰/۸۹	تحصیلات	
تأیید	۲۱/۶۷	۰/۸۹	تأهل	
تأیید	۱۶/۱۶	۰/۷۳	شغل	
تأیید	۱۵/۶۵	۰/۷۱	سکونت	
تأیید				

برای بررسی اینکه مدل برآمده از پژوهش مناسب است یا نه از شاخص‌های نیکویی برازش یا شاخص‌هایی که مشخص می‌کند مدل به دست آمده مناسب است استفاده می‌شود. که در مدل حاضر شاخص‌های نیکویی برازش نیز حاکی از برازش مناسب هر یک از مؤلفه‌ها در اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش دارد در جدول ۵ این مقادیر مشخص شده است.

جدول ۶. شاخص‌های نیکویی برازش مدل معادلات ساختاری

ردیف	نام آزمون	ضریب محاسبه شده	معیار اصلی	چه زمانی برازنده است؟	نتیجه
۱	۲٪	۶۹۶/۶۹	تفاوت فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار	معنادار باشد (بزرگ‌تر از میزان جدول)	برازش دارد
۲	RMR	۰/۹۲	واریانس باقیمانده و کوواریانس	هرچه به صفر نزدیک‌تر باشد	برازش دارد
۳	GFI	۰/۹۳	ارزیابی مقدار نسبی واریانس و کوواریانس	بین صفر و یک. باید برابر یا بزرگ‌تر از ۹۰۰ باشد	برازش ندارد

ردیف	نام آزمون	ضریب محاسبه شده	معیار اصلی	چه زمانی برازنده است؟	نتیجه
۴	AGFI	۰/۹۰	میانگین مجذورات به جای مجموع مجذورات	بین صفر و یک. باید برابر یا بزرگتر از ۹۰۰ باشد	برازش دارد
۵	RMSEA	۰/۱۰۷	خطای مجموع مجذورات میانگین	اگر از ۹۰۰ کوچکتر باشد	برازش ندارد
۶	NFI	۰/۸۹	مقایسه مدل موردنظر با مدل بدون رابطه‌هایش	باید بزرگتر از ۹۰۰ باشد	برازش دارد
۷	CFI	۰/۹۰۶	مقایسه مدل موردنظر با مدل بدون رابطه‌هایش	باید بزرگتر از ۹۰۰ باشد	برازش ندارد

جنسیت بر رفتارهای جمعی نمایشی در شهر بوشهر تأثیر معنادار دارند.

در بررسی این فرضیه نیز از آزمون تی برای دو گروه مستقل استفاده شد. در جدول ۶ نتایج آمار توصیفی شامل تعداد، میانگین و انحراف استاندارد آورده شده است. با توجه به نتایج میانگین پاسخ‌دهندگان زن (۴/۰۶) در رفتارهای جمعی نمایشی بیشتر از پاسخ‌دهندگان مرد است (۳/۹۶).

جدول ۷. شاخص‌های توصیفی آزمون تی مستقل جنسیت

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
مرد	۲۰۷	۳/۹۶	۰/۸۰۰	۰/۰۵۱
زن	۱۷۷	۴/۰۶	۰/۷۷۰	۰/۰۶۵

قسمت دوم شامل نتایج آزمون تی است. با توجه به مقدار تی (۰۰۰۴ = t) مشاهده شده در جدول و بر اساس سطح معناداری (۰/۰۵ > p). مشخص می‌شود که بین دو گروه (زن و مرد) در رفتارهای جمعی نمایشی تفاوت معناداری وجود ندارد (۰۱۶۰۱ = t). لذا با توجه به سطح معناداری (Sig.) می‌توان گفت که جنسیت افراد بر میزان رفتارهای جمعی نمایشی تأثیر ندارد و فرضیه پژوهش رد می‌شود.

جدول ۸. آزمون تی برای بررسی تفاوت میانگین‌ها

آزمون تی برای مقایسه میانگین‌ها						آزمون لون برای برابری واریانس		
تفاوت در سطح ۰.۰۵٪	خطای استاندارد	تفاوت میانگین‌ها	Sig	DF	t	.Sig	F	
								بیشترین
۰/۰۶۷	۰/۲۶۲	۰/۰۸۳	۰/۰۹۷	۰/۲۴۶	۳۷۹	-۱/۱۶۲	۰/۷۲۶	۰/۱۲۳
۰/۰۶۵	۰/۲۶۰	۰/۰۸۳	۰/۰۹۷	۰/۲۴۱	۲۹۹	-۱/۱۷۴		

وضعیت تأهل بر رفتارهای جمعی نمایشی در شهر بوشهر تأثیر دارد.

بر اساس نتایج میانگین آزمون تی مستقل میانگین پاسخ‌دهندگان متأهل (۳/۴۶) در رفتارهای جمعی نمایشی کمتر از پاسخ‌دهندگان مجرد است (۳/۵۲).

جدول ۹. شاخص‌های توصیفی آزمون تی مستقل وضعیت تأهل

میانگین	تعداد	متغیر	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
۳/۴۶	۱۶۴	متأهل	۱/۰۰	۰/۰۶۴
۳/۵۲	۲۲۰	مجرد	۰/۹۴۰	۰/۰۷۹

قسمت دوم شامل نتایج آزمون معناداری تی است. با توجه به مقدار تی (۳۹۳ = t) مشاهده شده در جدول و بر اساس سطح معناداری (۰/۰۵ > p). مشخص می‌شود که بین دو گروه (متأهل و مجرد) در رفتارهای جمعی نمایشی تفاوت معناداری وجود ندارد (۵۸۲ = t). با توجه به سطح معناداری (Sig.) می‌توان گفت وضعیت تأهل بر رفتارهای جمعی نمایشی در شهر بوشهر تأثیر معنادار ندارد و این فرضیه پژوهش نیز رد می‌شود.

جدول ۱۰. آزمون تی برای بررسی تفاوت میانگین‌ها

آزمون تی برای مقایسه میانگین‌ها						آزمون لون برای برابری واریانس			
تفاوت در سطح ۹۵٪	خطای استاندارد	تفاوت میانگین‌ها	Sig	DF	t	.Sig	F		
									بیشترین
۰/۱۴۴	-۰/۲۶۶	۰/۱۰۴۵	-۰/۰۶۰	۰/۵۶۱	۳۷۹	-۰/۵۸۲	۰/۵۱۷	۰/۴۲۱	فرض برابری واریانس
۰/۱۴۱	-۰/۲۶۲	۰/۱۰۲۶	-۰/۰۶۰	۰/۵۵۴	۳۰۷	-۰/۵۹۳			فرض نابرابری واریانس

نتیجه‌گیری

رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در زندگی اجتماعی دارند. اهمیت این شبکه‌های اجتماعی در مدیریت بحران و در شرایط بحرانی، برجسته‌تر می‌شود. با گسترش فضای مجازی و همه‌گیر شدن استفاده از رسانه و تمرکززدایی از تولید محتوا در رسانه‌ها، ضرورت تقویت مهارت‌های رسانه‌ای در سیاست‌گذاران و همچنین تقویت سواد رسانه‌ای در مردم حائز اهمیت است. پژوهش حاضر با هدف نقش شبکه‌های اجتماعی در ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی ناشی از شیوع کرونا در شهر بوشهر صورت گرفت. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد با توجه به گسترش شبکه‌های اجتماعی و نقش گسترده‌ای که در زندگی انسان‌ها پیدا کرده‌اند، بر تمامی وجوه و جنبه‌های زندگی آن‌ها تأثیر گذاشته و رفتار و تعاملات آن‌ها را جهت می‌دهد.

نتایج فرضیه‌های پژوهش نشان می‌دهد روابط بین متغیرها معنی‌دار بوده و با توجه به شاخص‌های برازش، مدل پژوهش تأیید شده است. نتایج نشان می‌دهد که هم متغیرهای زمینه‌ای و هم شبکه‌های اجتماعی تأثیر معناداری بر ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی ناشی از شیوع کرونا داشته‌اند. نتایج به‌دست‌آمده با پژوهش مرادی و محمدی فر (۱۳۹۹) مبنی بر نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری هراس اجتماعی و تغییر سبک زندگی ناشی از ویروس کرونا همسو است. همچنین با پژوهش روحانی و همکاران (۱۳۹۸) مبنی بر رابطه بین شبکه‌های

اجتماعی با تحمل پریشانی (تحمل، جذب، ارزیابی و تنظیم) و هراس اجتماعی (ترس و اجتناب) همسو است.

شبکه‌های اجتماعی می‌توانند رفتار مردم را به سمت کنترل و هدایت بحران و یا ترغیب و تشویق به رفتارهای جمعی جهت‌دهی کنند. رسانه‌های داخلی و رسمی باید تلاش کنند در ارائه اطلاعات به‌خصوص ارائه آمارها و ارقام؛ از اغتشاش اطلاعاتی پرهیز کنند و تا حد ممکن رسانه‌های غیررسمی را با خود همراه کرده و یک هماهنگی در ارائه اطلاعات به وجود آورند. علیرغم این که می‌باید تعادلی میان دو رویکرد امید و هراس در پیام‌های مخابره شده درباره کرونا ایجاد شود، با توجه به سنگینی کفه امیدآفرینی در روزهای قبل و با توجه به خصوصیات جامعه ایرانی در مواجهه با بحران، می‌باید کفه ایجاد رفتارهای جمعی و هراس اجتماعی در پیام رسانه‌ای سنگین‌تر شود تا بتوان در روزهای بحرانی‌تر مدیریت بهتری پیاده کرد.

در بیان کارکردهای رسانه‌ها، می‌توان گفت که رسانه‌های جمعی باید به حراست از محیط، همبستگی بین اجزای گوناگون جامعه در پاسخ به نیازهای محیطی، انتقال میراث فرهنگی از نسلی به نسل دیگر، کمک کنند که در کنار این کارکردها موجبات انحرافات و مشکلات رفتاری و فردی نیز می‌شوند که می‌توان به هراس اجتماعی اشاره کرد که قابلیت این را دارد به یک رفتار جمعی مخصوصاً در موقعیت‌های بخصوص در دوران کرونا، تبدیل شود. انواع مختلفی از رفتار جمعی وجود دارد که از یک جمعیت ممکن است سر بزند. رفتارهای جمعی نمایشی می‌تواند از ترس و شایعه تا مدهای اجتماعی بی‌خطر را در بر بگیرد. به‌عنوان نمونه در عصر حاضر بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده افراد جامعه در زمان شیوع این بیماری، احساس ترس و اضطراب، کاهش اشتها، انزوای جسمی و اجتماعی را تجربه می‌کنند و مشکلات هیجانی و رفتارهای جمعی نمایشی زیادی را نشان می‌دهند. شبکه‌های اجتماعی و اپلیکشن‌ها و کانال‌های ارتباطی با توجه به گسترش روزافزون آن‌ها و در دسترس همه قرار گرفتن، به نسبت مشخص تمامی افراد جامعه اعم از زن و مرد و با وضعیت‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و از طرف دیگر رفتارهای گرایشی و جمعی را نیز به یک نسبت تحت تأثیر قرار می‌دهد و تفاوتی معناداری ایجاد نمی‌کند. در راستای نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش، پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود.

به‌طور کلی می‌توان استنباط کرد که رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مسئولیت سنگینی در مواجهه با بحران‌های اجتماعی دارند و قدرت و تأثیرگذاری آن‌ها در افکار عمومی و نقش آن‌ها در ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی از مد اجتماعی گرفته تا هراس و هیستری اجتماعی باعث شده

است تا متخصصان حوزه رسانه، آن را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر و ابزارهای مدیریت بحران تعریف کرد. ایجاد کمپین‌های اجتماعی در بحران‌ها، شکل‌گیری یک گفتمان فرهنگی و ایجاد زمینه‌های جمعی برای همراهی با یک اقدام اجتماعی است. مثلاً کمپین در خانه بمانید یا کرونا را شکست می‌دهیم از جمله گفتمان‌هایی است که می‌تواند به تکثیر کنش مثبت اجتماعی در مواجهه با ویروس کرونا منجر شود. بنابراین در فضای واقعی و مجازی، برخی گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی هستند که سعی در افزایش آرامش عمومی به‌جای ترس و اضطراب و رفتارهای جمعی نمایشی دارند. تقویت این روابط مراقبتی و همبستگی اجتماعی در شکست کرونا عامل مؤثری در کنار آمدن با اضطراب و ترس ناشی از این بیماری است.

در مواجهه با شیوع کرونا و نقش شبکه‌های اجتماعی در ایجاد رفتارهای جمعی نمایشی می‌توان دو محتوا را مدنظر قرار داد: یکی ایجاد حس امید و خوش‌بینی و دوم ایجاد رفتار جمعی نمایشی ناشی از بحران کرونا. در مواجهه با بحران کرونا رسانه‌های رسمی و شبکه‌های اجتماعی نتوانسته‌اند تعادل میان این دو رویکرد را در پیام‌های مخابره شده به جامعه حفظ کنند و کفه ایجاد خوش‌بینی نسبت به بحران کرونا، بر کفه ایجاد هراس و رفتار نمایشی از بحران برتری یافته است.

- پیشنهاد می‌شود، در ایام کرونا و بیماری‌های همه‌گیر، تبلیغات مناسب جهت استفاده از نرم‌افزارهای داخلی با استفاده از برنامه‌های مفید و مناسب صورت گیرد و در این زمینه مشوق‌هایی در نظر گرفته شود. پیشنهاد می‌شود، با مدیریت صحیح زمان و آموزش شناخت خبرهای مناسب و پرهیز از خبرهای دروغ، میزان هراس اجتماعی ناشی از موقعیت‌های منفی کاهش یابد.
- پیشنهاد می‌شود، میزان اضطراب و هراس اجتماعی با استفاده از آموزش‌های درست و مناسب کاهش یابد و جنبه‌های جنون اجتماعی با شناسایی درست و به‌موقع، کنترل شود.
- پیشنهاد می‌شود با افزایش سواد رسانه‌ای افراد، قدرت تمیز و تشخیص آن‌ها در زمینه شناخت واقعیات از شایعات افزایش یابد.
- پیشنهاد می‌شود، با آموزش‌های درست و هدفمند در شبکه‌های اجتماعی رفتارهای فردی و جمعی افراد با شناخت درست از موقعیت‌های اجتماعی در تعامل با هم و مکمل هم قرار گیرند.

- پیشنهاد می‌شود، جهت کاهش اثرات مخرب شبکه‌های اجتماعی تعاملات اجتماعی بر محور مفید بودن شبکه‌های اجتماعی و آگاهی بخشی از آن انجام گیرد.
- پیشنهاد می‌شود، زمینه‌های استفاده برابر از موقعیت‌های اجتماعی در زمینه شبکه‌های اجتماعی و آموزش و فعالیت‌های مبتنی بر آن برای دو جنس به صورت برابر فراهم شود.
- پیشنهاد می‌شود، با طراحی نرم‌افزار و شبکه‌های مناسب ارتباطی دیدگاه و عقاید جوانان و نوجوانان در ارتباط با جامعه و عقاید و ویژگی‌های آن، تقویت و شکل‌دهی شود.
- پیشنهاد می‌شود، با تدوین برنامه‌های مدون و اثربخش، متناسب با اقشار مختلف جامعه دیدگاه و نظرات آن‌ها متناسب با نیاز و خواستشان در برنامه‌ها اعمال شود.

منابع

- احمدی، حبیب (۱۳۹۳). روان‌شناسی اجتماعی، چاپ سوم، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- اسملسر، نیل (۱۳۸۰)، تئوری رفتار جمعی، ترجمه رضا دژاکام، مؤسسه یافته‌های نوین با همکاری مؤسسه نشر دواوین.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۳). انقلاب و بسیج سیاسی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- جودان، سعید (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با تمایل به رفتار جمعی در بین تماشاگران مسابقات فوتبال (مطالعه موردی شهر شیراز)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته علوم اجتماعی دانشگاه شیراز.
- چوپرداری، عسگر؛ نیک‌خو، فاطمه؛ فولادی، فاطمه (۱۳۹۹). پیامدهای روان‌شناختی کرونا ویروس جدید (کووید ۱۹) در کودکان: مطالعه مروری نظام‌مند، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۶(۵۵)، ۵۵-۶۸.
- زرآبادی پور، مهدیه؛ عسگری غنچه، محمدرضا؛ عسگری غنچه، سمیه و میرزاده، منیر سادات (۱۳۹۹). بررسی روان‌شناختی عوامل مؤثر بر استرس ناشی از همه‌گیری کرونا در کادر درمان و جامعه شهر قزوین، مجله طب نظامی، ۲۲(۶)، ۵۱۷-۵۲۵.
- سلطانی فر، مهدی؛ گرانیپور، علی و هاشمی، شهناز (۱۳۹۹). مطالعه موردی بین آموزش و مشارکت اجتماعی افراد با استفاده از صفحات اینستاگرام سلبریتی‌ها در بحران کرونا، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۶(۵۵)، ۶۹-۹۴.
- علیزاده فرد، سوسن و صفاری نیا، مجید (۱۳۹۹). پیش‌بینی سلامت روان بر اساس اضطراب و همبستگی اجتماعی ناشی از بیماری کرونا، پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، ۹(۳۶)، ۱۲۹-۱۴۱.

غیاثوند، احمد؛ محمدتقی‌زاده، مهدیه (۱۴۰۰). رفتارهای پیشگیرانه مردم ایران در برابر شیوع ویروس کرونا و عوامل مؤثر بر آن، بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۲ (۱)، ۲۰۵-۲۳۷.
کوئن، بروس (۱۳۸۷). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: انتشارات سمت.

محمودی رجا، سید زکریا؛ توفیق‌یان فر، علی حسن؛ اکبری، ایمان؛ محمودی، سیدمحمد (۱۳۹۶). بررسی رابطه مصرف رسانه‌های ارتباطی و سرمایه اجتماعی معلمان (مطالعه موردی: معلمان دوره دبیرستان شهر سی سخت)، مجله رسانه، ۲۹ (۱)، ۵۷-۷۷.

مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۱). درآمدی نظری بر جنبش‌های اجتماعی، تهران: پژوهشکده امام خمینی. مرادی، علی و محمدی فر، نجات (۱۳۹۹). نقش شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری هراس اجتماعی و تغییر سبک زندگی ناشی از ویروس کرونا: مورد مطالعه شهر کرمانشاه، فصلنامه پژوهش‌های انتظام اجتماعی، ۱۲ (۲)، ۱۲۳-۱۴۸.

- Ahmad, A. R., & Murad, H. R. (2020). The impact of social media on panic during the COVID-19 pandemic in Iraqi Kurdistan: online questionnaire study. *Journal of medical Internet research*, 22(5), e19556.
- Ahmadī, H. (2014). *Social Psychology* (3rd ed.). Shiraz: Shiraz University Press. . [In Persian]
- Aji, R. B., Anam, S., Bashri, A., Saksono, L., & Farid, M. (2020, December). Effectiveness of Covid-19 Socialization Media on Social Media and Healthy Life Behavior in Surabaya. In *Proceedings International Joint Conference on Arts and Humanities Part of Series Advances in Social Science, Education and Humanities Research* (pp. 1340-1345).
- Alizadeh Fard, S., & Safarinia, M. (2020). Predicting mental health based on anxiety and social cohesion during the COVID-19 pandemic. *Social Psychology Research*, 9(36), 129-141. . [In Persian]
- Baccarella, C. V., Wagner, T. F., Kietzmann, J. H., & McCarthy, I. P. (2018). Social media? It's serious! Understanding the dark side of social media. *European Management Journal*, 36(4), 431-438.
- Barkan, S. E. (2012). *Sociology: Comprehensive Edition*. Creative Commons.
- Barzilay, R., Moore, T. M., Greenberg, D. M., DiDomenico, G. E., Brown, L. A., White, L. K., Gur, R. E. (2020). Resilience, COVID-19-related stress, anxiety and depression during the pandemic in a large population enriched for healthcare providers. *Translational psychiatry*, 10(1), 1-8.
- Bashiriyeh, H. (1994). *Revolution and Political Mobilization*. Tehran: University of Tehran Press. . [In Persian]
- Bäuerle, A., Teufel, M., Musche, V., Weismüller, B., Kohler, H., Hetkamp, M., ... & Skoda, E. M. (2020). Increased generalized anxiety, depression and distress during the COVID-19 pandemic: a cross-sectional study in Germany. *Journal of Public Health*, 42(4), 672-678.
- Benson, D., & Gresham, K. (2007). Social contagion theory and information literacy dissemination: a theoretical model. In *ACRL 14th. National Conference*, 29 (1), 244-255.

- Choobdari, A., Nik-Kho, F., & Fouladi, F. (2020). Psychological consequences of the novel coronavirus (COVID-19) in children: A systematic review. *Educational Psychology Quarterly*, 16(55), 55–68. . [In Persian]
- Clinic, B. & Parikh, S. V. (2000). *Bipolar Disorder: An Information Guide*. Centre for Addiction & Mental: Pennsylvania State University.
- Cohen, B. (2008). *Foundations of Sociology* (G. Tavasoli & R. Fazel, Trans.). Tehran: SAMT Publishing. . [In Persian]
- Crossett, C., & Spitaletta, J. (2010). *Radicalization: Relevant psychological and sociological concepts*. The John Hopkins University.
- Fagherazzi, G., Goetzinger, C., Rashid, M. A., Aguayo, G. A., & Huiart, L. (2020). Digital health strategies to fight COVID-19 worldwide: challenges, recommendations, and a call for papers. *Journal of Medical Internet Research*, 22(6), e19284.
- Gao, J., Zheng, P., Jia, Y., Chen, H., Mao, Y., Chen, S., ... & Dai, J. (2020). Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *Plos one*, 15(4), e0231924.
- Geeng, C., Francisco, T., West, J., & Roesner, F. (2020). Social media COVID-19 misinformation interventions viewed positively, but have limited impact. *arXiv preprint arXiv:2012.11055*.
- Ghiathvand, A., & Mohammad-Taghizadeh, M. (2021). Preventive behaviors of Iranian people against the spread of COVID-19 and factors influencing them. *Iranian Social Issues Review*, 12(1), 205–237. . [In Persian]
- Ghosh, R., Dubey, M. J., Chatterjee, S., & Dubey, S. (2020). Impact of COVID-19 on children: special focus on the psychosocial aspect. *Minerva pediatrica*, 72(3), 226-235.
- Imhonopi, D., Onifade, C. A., & Urim, U. M. (2013). Collective behavior and social movements: A conceptual review. *Research on Humanities and Social Sciences*, 3(10), 76-85.
- Joudan, S. (2017). A study of social factors related to the tendency toward collective behavior among football spectators (Case study: Shiraz). Master's thesis, University of Shiraz. . [In Persian]
- Kathy, S. S. (2008). *The Basics of Sociology*. London: GREENWOOD PRESS Westport, Connecticut.
- Ling, T., Hoh, G., Ho, C., & Mee, C. (2020). Effects of the coronavirus (COVID-19) pandemic on social behaviours: From a social dilemma perspective. *Technium Soc. Sci. J.*, 7(312).
- Mahmoudi Raja, S. Z., Tofighianfar, A. H., Akbari, I., & Mahmoudi, S. (2017). The relationship between media consumption and social capital among teachers (Case study: High school teachers of Sisakht). *Media Journal*, 29(1), 57–77. . [In Persian]
- Moradi, A., & Mohammadi-Far, N. (2020). The role of social networks in shaping social fear and lifestyle [In Persian]
- Moshirzadeh, H. (2002). *A Theoretical Introduction to Social Movements*. Tehran: Imam Khomeini Research Institute. [In Persian]
- Obi-Ani, N. A., Anikwenze, C., & Isiani, M. C. (2020). Social media and the Covid-19 pandemic: Observations from Nigeria. *Cogent arts & humanities*, 7(1), 1799483.
- Oyebode, O., Ndulue, C., Adib, A., Mulchandani, D., Suruliraj, B., Orji, F. A., ... & Orji, R. (2021). Health, psychosocial, and social issues emanating from the COVID-19 pandemic based on social media comments: text mining and thematic analysis approach. *JMIR medical informatics*, 9(4), e22734.

- Rehman, U., Shahnawaz, M. G., Khan, N. H., Kharshiing, K. D., Khursheed, M., Gupta, K., ... & Uniyal, R. (2021). Depression, anxiety and stress among Indians in times of Covid-19 lockdown. *Community mental health journal*, 57(1), 42-48.
- Robert Park, E. (1967). *On Social Control and Collective Behavior*, Chicago: University of Chicago Press.
- Rochadi, A. F. (2020). Public panic over Covid-19 outbreak: Criticism toward panic theory in collective behavior study. *Technique Soc. Sci. J.*, 10, 544.
- Smelser, N. (2001). *Theory of Collective Behavior* (R. Dejakam, Trans.). Institute of New Findings in collaboration with Dowawin Publishing. . [In Persian]
- Soltanifar, M., Garanmayehpour, A., & Hashemi, Sh. (2020). A case study of the relationship between education and social participation through celebrities' Instagram pages during the COVID-19 crisis. *Educational Psychology Quarterly*, 16(55), 69-94. . [In Persian]
- Sood, S. (2020). Psychological effects of the Coronavirus disease-2019 pandemic. *Research & Humanities in Medical Education*, 7(11), 23-26.
- Srivastava, K. C., Shrivastava, D., Chhabra, K. G., Naqvi, W., & Sahu, A. (2020). Facade of media and social media during COVID-19: A review. *Int. J. Res. Pharm. Sci.*, 142-149.
- Tewfik, G., Aziz, R., Shulman, S., Naftalovich, R., & Gilels, S. (2020). Shared Content on Facebook Often Propagates Inaccurate or Misleading Information Regarding Covid-19.
- Warren, L. C. (1976). Two views of dissolution: an examination of collective behavior theory and critical theory on the subject of mass social behavior. Doctoral dissertation, Simon Fraser University. Theses (Dept. of Sociology and Anthropology).
- Zarabadipour, M., Asgari Ghoncheh, M. R., Asgari Ghoncheh, S., & Mirzadeh, M. S. (2020). A psychological examination of factors affecting COVID-19-related stress among healthcare staff and the public in Qazvin. *Military Medicine Journal*, 22(6), 517-525. . [In Persian]

